

ՅԵԳԻՊՏՈՍ.

Իսկ յազազոս գաղափարի հրովարտա-
կին Մահմէտի, այսպէս ունի աւանդու-
թիւն ազգս մեր աստ ի Գահիրէ, զի
զայս գաղափար զենպէսն Տաճկաց Բաս-
րայու հանեալ է անդ յիսկական բնադրէ
հրովարտակին Մահմէտի, և հաստա-
տեալ կնքով իւրով՝ ատեալ է Հայոց
զննելով ի լուսանցսն այնորիկ զկնիք իւր

այլ թէ յորո՞ւմ ժամանակի գրեալ զայն, ոչ ոք ցարդ ի տաճկաց կարաց իմանալ զայն կամ ընթեռնուլ վասն կարի այլաձև լինելոյ գրոցն և հնութեան արաբացի բարբառոյն:

Եյս ինչ յայտնի է, զի Տաճիկք առին զԲասրայ նախ քան զամս 300. ուստի հաւաստի է, թէ յետ առման այնորիկ տուեալ են զայն Հայոց տեղւոյն յազատութիւն և անգր եղելոցն Հայոց. իսկ յետ ժամանակաց հասեալ իցէ այն դադար ընդ ձեռն զաղթականացն մերոց տստ Ղազիպտոս, այլ թէ ո՞ր ձեռամբ, այն ևս անյայտ:

Եյսու երեւի, թէ և Հայք եղեալքն այժմ Ղազիպտոս, գաղթեալ են յառաջագոյն ի Բասրայու, և զայն զիր ածեալ այսր ընդ իւրեանս:

Նախ քան զտիրապետութիւն Նապօլէոնի ի վերայ Ղազիպտոսի, տիրէին այսմ աշխարհի Քեօլամանք (Մամբուլքը) տասցեալ բղեշխը՝ տաճկական իշխանութեամբ, որոց առնլով զնոյն յՕսմանեան զբանէ՝ յաջորդէին միմեանց ի նմին իշխանութեան:

Սորա՝ Քեօլամանք էին քրիստոնեայք և Վրացիք ազգաւ, որք գերեալք ի Վալատային կողմանց, Ղազիպազաց և ի հաբաւային ափանց Պոնտոսի և ի Վրաստանէ ի ձեռն տաճկաց, ածէին ի Սոստանդուպօլիս, ի Բաբելոն (Բաղդատ) և անտի այսր Ղազիպտոս. յորոց ի ձեռն ընկալեալ զՄահմետականութիւն, ժողովէին հարստութիւն մեծ ի շոալլութենէ տէրանց իւրեանց ըստ տաճկական մոլեկան բարուց. որովք և ազատ լինէին ի զերութենէ, և հասեալք իշխանութիւն բարձի

և աւագութեան, փոխանորդէին յաթոռ իշխանութեան երկրին. որոց և զօրացեալ այսու ի նմին ժամանակի, զերկիրն ամենայն կալեալ էին ի ձեռս պէյուութեան անուամբ, թէ և զիշխանութիւն յՕսմանցւոց անտի առնուին, այլ յազգէ նոցին ոչ ելանէր ոք յայս յաջորդական իշխանութիւն Ղազիպտոսի, և կամ այլազգ որ յափշտակել իշխէր զայն:

Ի սոցանէ էր և ոմն Ճեպէճի-պաշի անուն Մուստաֆայ պէյ հայազգի տաճկացեալ. որոյ քոյրն Ղազիսաբէթ անուն Տփիսիսեցի՝ եկեալ Ղարուսաղէմ, և լուեալ զտեղի եղբօր իւրոյ, ցանկացեալ տեսանել զնա, որ էր Ղազիպտոս, դայաստ. ուր և անյոյս լիալ ընդ դարձ եղբօր իւրոյ, մնայ աստ, մինչև ցմահ իւր ծածուկ պահպանութեամբ ի նմանէ. ուստի և այս կին Ղազիսաբէթ Տփիսիսեցի շինէ ի յիշատակ հոգւոյ իւրոյ զհոգեւորունն առաջին (զուցէ արդեամբք եղբօր իւրոյ) և զսանիճն վասն կարգաւորաց և պանդխտականաց Հայոց որ յարեկից հնոյ եկեղեցւոյն սուրբ Սարգսի ի թուականի Հայոց ՌՄԽԹ (1757) յաւուրս Նապօլէոնի մեծի, որպէս տեսանի յարձանագրի Հոգեւանս, ի ճակատ դրան սառնձին ի սրբահի այեորիկ. որոց և ստորագրութիւնքն ի կարգս Եկեղեցեացն:

Ի տիրել անդ Նապօլէոնի պետութեանն Ղազիպտոսի յամին 1798 ի 1 Յուլիսի, էր աստ Ղազիպտոս յազգէ մերմէ 50 — 60 տուն բնակութեան եկք ըստ մասին ի Սոստանդուպօլսոյ:

Յետ այսորիկ Յակօր վարդապետ ոմն յանուն Երուսաղէմի նուիրակ գնացեալ ի Հնդիկս և անտի դարձ արարեալ յԱ-

գիպտոս որպէս աւանդեն, շինէ զերիս սե-
նակս ի վերնայարկի սուրբ Սարգիս եկե-
ղեցւոյն Առաջնորդարան՝ անուամբ ի պէ-
տըս կարգաւորաց: յորում և վերոյի-
շեալն խաթուն անցուցանելով՝ զաւուրս,
վախճանի անդէն և թաղի ի գերեզմանո-
ցին Հայոց, որ ի պարսպի սուրբ Մինաս
եկեղեցւոյն:

Յառաջին ժամանակս և ընդհանրապէս
նախ քան զտիրապետութիւն Մահմատ
Ալի փաշային ի վերայ Ազգիպտոսի գրեթէ
յաւուրս շարժման Գաղղիացւոց ընդ-
դէմ երկրիս, և առանձինն ցամա ժամա-
նակաց Աէնիշերաց, ազդ Քրիստոնէից
յԱզգիպտոս՝ ունէին զմեծ նեղութիւն, և
հալածանս և մահ կրէին յԱէնիշերաց
անտի ի մասին քրիստոնէական կրօնից, և
էին ի քաղաքի աստ ի Գահիրէ՝ իբրեւ
ի բանտի. զի ի միջավայրի քաղաքին ամ-
փոփեալքն հազիւ գտանէին զազատութիւն
եկից արտաքս ընդ տունն մինչ ի շուկայն,
վասն զի ի փողոցս ինչ՝ յորս պակասեր
բնակութիւն քրիստոնէից, յանցանել
նոցա ընդ այն ըստ զիպաց, յարձակէին
ի վերայ նոցա Աէնիշերիք, և սրախողտող
առնէին առ տեղեւան. և չէր որ վրէժին-
գիր արեանն հեղլոց, և ոչ որ իշխէր մսեւ
ձեռն ի մարդասպանս անդր, և ոչ որ ևս
հարցանէր. զի արիւն քրիստոնէից գին
էր ի ժամանակին գրեթէ իւրաքանչիւր
բնակութեանց:

Այնքան էր այսօրինակ երկիւղ մար-
դասպանութեան երկրիս, մինչ զի իւրա-
քանչիւր քաղաքացի քրիստոնեայ ոչ ու-
նէր վտառհուծիւն հեռանալ ի կրպա-
կաց, կամ յայնոցիկ փողոցաց՝ յորս
քրիստոնէից էին կրպակք. և շատք ևս

որպէս ասացաք, երկնչէին արտաքս գնալ
առ ահի բռնութեան. իսկ գերդաստանաց
գրեթէ չէր լեալ օրէն արտաքս ընդ դու-
ռն ելանելոյ, զի մի՛ յափշտակեսցին ի
բռնաբարոյաց. որոց ի ձեռս ածեալ մա-
նուկ որ կամ կին՝ իսկոյն ի տաճկութիւն
ստիպէին. և ընդ չառնուլ նոցա, ի պէս-
պէս անառակութիւնս շուայաէին ընդ
նոսա և տանջէին հիթանոսաբար. զի ա-
մենեքին և զօրն և զօրապեան բարբարոսք
էին, մանաւանդ թէ և քաղաքական իսկ
կառավարութիւն բարբարոսական էր ի
ժամանակին:

Այսօրինակ գործք էր աշխարհակալաց
երկրիս, և այս ձև քաղաքական կառա-
վարութեան իշխողացն. յորմէ առ ահի
քրիստոնեայք ամփոփէին զեկեղեցի իւր-
եանց, և արտաքուստ անհետ առնէին
զձև նոցա, ի ներքուստ կառուցանելով
նոցա ի տունս տունս, որոց վերնայարկս
յարգարէին ի տուն բնակութեան, և ի
ներքնայարկս՝ եկեղեցի, զի մի՛ ծանիցն
զայնս տաճիկք տեղի և տուն աղօթից.
որպէս զի մի՛ յաւար հարկանիցեն. թող
զայս, և մեռելոց անգամ առ երկիւղի և
առ բռնութեան՝ զտունս իւրեանց առ-
նէին գերեզմանս. զի ընդ արտաքս տանել
զայնս ի հանգստարան՝ բնաւ իսկ չէր կա-
րելի վասն նախատանացս և վասն անտա-
նելի չարիս գործելոյ առ ննջեցեալսն, որ-
պէս և մինչև ցայժմ ի բազում տունս
Վփոեաց գոն հանգստարանք մեռելոց՝
վկայք բարբարոսութեան ժամանակին:

Նշմարանք ահաբեկութեան քրիստո-
նէից ի ժամանակէն տաղաւին երեկն և
պահին առ նոսա, ուր ուրիք քաղաքա-
կանացեալք են նոքին յԱզգիպտոս աստ, և

յընդհանուր Տաճկաստան առաւել յԱսիական մասին. յորս ահարկութիւնն զեռ անշէջ գոյով ի խուժան ռամկին՝ և զերեալ ազատութիւն կրօնից քրիստոնեայ ազանց՝ ցայժմ ևս ոչ կարեն համարձակ պայծառացուցանել զքրիստոնէական հանդիսավեհութիւն եկեղեցւոյ իւրեանց, այլ յառաջոյ դրանց նոցին է զի կառուցեալ են տախտակամած դրունքս երկրորդականս, և է զի պարիսպ շրջապատ ածեալ զնոքօք, զի մի արտաքուստ հայել ունիցի տաճիկ ռամկին ի ներքս, կամ զանպատեհս ինչ ի ներքս անդր եկեղեցւոյն գործիցէ:

Ի ժամանակս անդ Վեօլամանաց և յիշխանութեան Աէնիշերաց Առաջնորդք ոմանք յիշատակին ազգիս՝ աստ յԱզգիպտոս, բայց ոչ զգործոց նոցին և զժամանակաց Առաջնորդութեանցն տան մեզ հաւաստիս արձանագիրը Ակեղեցեացն յիշատակարանաց՝ և ոչ բերանացի զրոյց պատմութեանց ծերոց ժողովրդեան մերոյ. միայն զանուանս նոցին հանաք որչափ և գտաք յԱռաջնորդարանիս մերում աստ ի Ղազիրէ, ի Թղթոց և ի կոնդակաց ժողովարարութեան և նուիրակութեան աթոռոյն Արուստաղիմի, յորս բաց ի ժողովարարութեան դրամոց յազգէս՝ չիք այլ պատմաբանական զիտելի արժանաւորք ծանօթութեան:

Սակայն այն ամենայն բարբարոսական գործք և բռնութիւն քաղաքական իշխանութեանն շիջու բոլորովին յաւուրց իշխանութեան Մահմատ Ալի փաշային. որոյ այր աշխարհաշէն գոյով, և կամելով ի կրթութիւն մուծանել զաշխարհ իւր, բնաջինջ արար զբռնութիւնն, մեղմեաց

զխիստ ատելութիւն աւաճական կրօնի առ քրիստոնէիցս ազգ. ետ ազատութիւն քրիստոնէական կրօնից ընդ ամենայն Ազգիպտոս, երաց և ճանապարհ հաղորդակցութեան ընդ ամենայն Աւրոպա, օրինակօքն բարեկարգեալ զաշխարհ իւր և նոցին քաղաքականութեամբք պայծառացուցեալ զժողովուրդ զեկն և զբնիկն, որով և մարդավարեալ ռամկին՝ մահն ի հնազանդութիւն լծոյ օրինաց իշխանութեանն:

Այսոքիւք օրինօք եդ նա ի կարգի ըզդատարանն իւր ըստ շաւղաց կառավարութեան Աւրոպական ազգին. որով արդհետ զհետէ յառաջանայ ողջոյն Ազգիպտոս ի նմանութիւն լուսաւոր ազանց, և արդ բազումք գնեն յԱզգիպտոս տուն բնակութեան. զորոց բազմութեթ հատօրովք գրեալ են Աւրոպացի ճանապարհորդք:

Չայժմեան ազատութիւն քրիստոնէից յԱզգիպտոս՝ հաւասար տեսի մարդկային և կրօնական ազատութեան Աւրոպացւոց: Այս ցոյցք լուսաւոր կառավարութեան և մարդասէր օրինաց, յորոց որպէս յառաջըն զուրկ էր, Ազգիպտոս զարդիս նոքօք պայծառանայ:

Գ.

Որ ինչ անցք են պատմութեան Ազգիմեր աստ յԱզգիպտոս, ոչ ի վեր յառաջանան քան զթուական Փրիչին 1824, այն է՝ յաւուրս առաջնորդութեան Աիրակոս Ապիսկոպոսի, որ եղև յետոյ պատրիարդ Արուստաղիմի:

Յեկեղեցական յիշատակարանացն չիք մեզ քաղել ձիշդ ժամանակագրական տեղեկութիւնս վասն ժամանակին ընդմէջ

անցելոյ Վերիոր վարդապետի առաջնութիւնն Մեծաշնորհաց մինչ ց յիշատակեալդ Ապիսկոպոս, բաց ի սակաւուց ինչ պիտելոց մերում ձեռնարկութեան, զորս և ի յիշատակարանացն ըստ կարգի առնեմք ցանկազիր. բայց և ոչ ի նոսին գտանեմք զշարունակ յաջորդութիւնն Մեծաշնորհացն ի սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյ, կամ նախ քան զայն ի քաղաքիս. ուստի և զայն ամենայն յակամայից թողլով յանձանօթս, զիմեմք ի զործս ժամանակակից Մեծաշնորհաց և առ մեզն եղելոց ազգիս Հայոց:

Յիշատակեալդ Արակոս կարգի Մեծաշնորդ Հայոց Ազգիպտոսի յամին՝ որպէս ասացաւ 1824՝ ընդ իւր բերելով զՎաթրիէլ վարդապետ փոխանորդ ինքեան: Սա վարէ զՄեծաշնորդութիւնն զամս մետասան մինչև ցամ Տեառն 1835. իսկ յորժամ ել նա յայսմ պաշտօնէ, ընտրեցաւ փոխանակ Ապիսկոպոսին յաջորդ նորա Վաթրիէլ վարդապետ ի նոյն ամի:

Յաւուրս Մեծաշնորդութեան Արապկոսի եղեալ են Հայք տեղւոյս ի մեծ յաջողութեան յարքունի գործս բռնելին, յորում և յիշխանութիւնն հասեալք, որպէս է Պօղոս պէյ Իւսուֆեան, որոյ գործք աշխարհածանօթ է յԱւրոպա:

Ի մեծամեծ գործս բռնելին երկրիս՝ էր սա հաւատարիմ զրան արքունի. յորոց ի շնորհս և Հայք վայելեալք են զպահովութիւն և զազատութիւն կենաց և կայից, և բազումք ևս ի վաճառականութիւնն շահաւաճառ լեալ:

Ասկայն այս այր Պօղոս պէյ որքան բեկի էր ի գործս վասն այլոց, վասն ազգին իւրոյ չկարաց առնել երեւելի ինչ

ի մշանջնաւոր բարօրութիւնն Ազգիպտականն Հայոց:

Իսկ ի կարգի վաճառականաց երեւելի եղին ի յեալին ժամանակս Ազգիազարեան Ալէքսան աղայ և Միքայէլ Աղայ Խաչատրեան, որք յառաջագէմ գտան վասն օգտի ազգիս ի պաշտօնի լոմայափոխութեան. որոց յիշատակ են նուիրեալ յանուն ազգին ինչ ինչ եկեղեցական տունք, ի կարգի պատմութեանս եղեալ ստորեւ, պտուղ բարեպաշտութեան սոցա ի փառս հայրենի եկեղեցւոյ ի պանդուխտ երկրիս՝ ի վարձ փոխարինի բարեաց հատուցման:

Ի սկզբան առաջնորդութեան Վաթրիէլ վարդապետի, որ կալաւ զառաջնորդութիւնն որպէս ասացաք՝ զկնի Արակոս Ապիսկոպոսի յամին 1835, ազգ մեր յԱզգիպտոս և առաւել աստ ի Վահիրէ՝ ազգային սեպհականութեամբ հանդիսացաւ ի մեջ ազգաց Տաճկաց, Արաբացւոց և Ղփտեաց տեղւոյս, և ծանուցաւ յաչս Աւրոպացւոց և միւս քրիստոնէից՝ ազգ հին և քրիստոնէական կրօնիւք բարեպաշտեալք հաւասար քրիստոնեայ ազանց, որպէս էինն ի սկզբանէ քրիստոնէութեան լուրեանց յընդհանուր պետութեան Օսմանցւոց առ ահի ճնշեալ ի քրիստոնէութեան վիճակի ի բռնութենէ մահմէտական կրօնից:

Վանդի որպէս գրեալ եմք ի ստորագրութիւնս եկեղեցեացն, ցայն վայր ազգ մեր ոչ ունէր զեկեղեցի առանձին, այլ զի ազգ Ղփտեաց սեպհական ազգ են Ազգիպտոսի և սեպհական բնակիչք երկրին, նոքա միայն ունէին զեկեղեցի ըստ ձեռն տան՝ տեղի աղօթից Աստուածպանտութեան, յորժամ Արաբացիք զօրա-

ցեալք առին յԱզգիպատացւոց զողջոյն
Լ. փրիկէ:

Եւ լ զի և յԱրաքացւոց առին Տաճիկք,
յայն սակս և չէր օրէն յԱզգիպատոս ի նո-
ցին պետութեան միւս քրիստոնէից ունել
զեկեղեցի որպէս և Հայոց. զի որք էինն
ի Վ. փտեաց կամ ի Յունաց ի վաղ ժամա-
նակաց՝ էին յաւուրց անտի Ազգիպատական
պետութեանն:

Աւստի նորոգ Եռաջնորդն յիշատա-
կեալ Պաբրիկէ վարդապետ զայս նեղու-
թիւն ազգին և զանվայելութիւն սուրբ
Սարգիս եկեղեցւոյն, զհնութիւն նորա և
զանձկութիւն ևս և զմթազգածն լինել
նորա ի խարխուլ միջնայարկի տանն, յո-
րում և Վ. փտեացն աղօթարան ընդ նեղ
և ընդ խոտոր ծանապարհ, յորում և ժո-
ղովուրդն ոչ բաւէր մէկնել, բարեգէպ
միջոց վարկաւ և զամենայն ջան ի մէջ
առեալ քաջայերեալ ինքնին՝ քաջալերէ
և զիշխանս ևս ընդ իւր ըստ ներկայ ազա-
տութեան քրիստոնէութեան՝ գտանել և
զեկեղեցւոյ ազգին ազատութիւն, առնուլ
հրաման շինութեան նորոյ և առանձին
ազգային եկեղեցւոյ, որ տաճկական օրի-
նօք փակեալ էր ընդ ամենայն աշխարհն
հակառակ կրօնից համարեալ զայն:

Եսու բարենպատակ խորհրդով զա-
մենայն եկամուտս կալուածոց Եւրուսա-
ղէմի արգելու առ իւր, զորս ինքն ամի ամի
առաքէր յաթոռն. և զամենայն նուէր և
տուրս բարեպաշտութեան ժողովրդոց
կալեալ ի ձեռին, գնէ նոքօք տունս ինչ
չրէից և Վ. փտեաց յառաջոյ Եռաջնոր-
դարանին նորոյ՝ ի հարաւոյ սուրբ Սար-
գիս եկեղեցւոյն յընդարձակ տեղում, ուր
է այժմ եկեղեցին, և քակէ զայնս իսպառ

յարդարել տեղի հիմնարկութեան Տա-
ճարին:

Յետ որոյ ապա խնդիր արկանէ առ
կուսակալ բզեշխն՝ տալ հրաման ի կա-
ռուցանել զԵկեղեցի. բայց ըստ որում
չէ օրէն և ցարդ ի Տաճկաստան կառու-
ցանել քրիստոնէից նորոգ եկեղեցի, պատ-
ճառ այսպիսի ի մէջ բերէ՝ իբր թէ յա-
ռաջագոյն ի տեղումն յայնմիկ եղեալ է
եկեղեցի Հայոց և սինովկայ շրէից, զորս
արդ կամին միացուցանել. սակս որոյ և
յառաջագոյն ի դատաւորէն (ղայմաղամ)
առեալ էին ժողովուրդք մեր զիր հաս-
տատութեան:

Եւ անէ ի բզեշխն հրովարտակ շինու-
թեան Եկեղեցւոյն. իսկ իբրեւ շինու-
թիւնն բարձրանայ ի կէս կատարման,
մեկուսացեալ գոլով բզեշխն անտի՝ ժա-
մանակին Եւլեմայքն կոչեցեալ Տաճիկք
օրինապահք մահմետական կրօնից՝ բողոք
բառնան միահաղոյն առ դատաստանա-
պետ քաղաքին արգելուլ զշինութիւն
եկեղեցւոյն մերոյ, որոյ շինութիւն որ-
պէս ասացաք՝ արգելեալ է մահմետական
օրինօք ըստ սովորութեան երկրին, մա-
նաւանդ զի միւս քրիստոնէայք ևս չու-
նէին ցայն վայր եկեղեցի յԱզգիպատոս:

Օայս և որ զբացակայութիւն բզեշ-
խն առիթ ի ձեռին առեալ փոխանորդ
նորա, հրաման առաքէ առ Պաբրիկէ
վարդապետ զազարեցուցանել զշինու-
թիւն եկեղեցւոյն, միայն եթէ ունին կա-
րօտութիւն, ասէ, նորոգեսցեն զհինն,
զի չիք հրաման շինութեան նորոյ եկե-
ղեցւոյ:

Իբրեւ դարձ առնէ բզեշխն, վերստին
մատուցանեն Հայք խնդիր վասն կատար-

ման շինութեան եկեղեցւոյն արգելեալն ցայն վայր. և վերստին առեալ հրաման շինութեան, հասուցանեն զեկեղեցին ի կատար:

Բայց զի շուտաւոյթ եղև շինութիւնն առ երկիւղի, իբրև կատարելագործեալն էր եկեղեցին, անկաւ տանիք նորա և քակեցան որմունքն ի տեղիս տեղիս. ըստ որոյ և սակաւ ինչ ցած քան զառաջինն կանգնեցին վերստին առաւելութեամբ պարտուց. ընդ որով տակաւին ճնշէր այս նորակառոյց եկեղեցի և յաւուրս մեր յամին 1853 մինչ էաք ի Գահիրէ:

Յամենայնի յայստիկ ձեռնարկութեան թէ ի բանս արքունի և թէ ի շինութեան եկեղեցւոյն գործակից և միանգամայն վերակացուք էին Արդոյ Ալէքսան Աղիաղարեան և Միքայէլ Խաչատրեան յառաջաւոր իշխանք ժողովրդեանն. որոց և մեծարգոյ գոյով յաչս բղեշխին ըստ հաւատարմութեանց իւրեանց առ գործավարս և առ դատաւորս իշխանութեանն, ունէին համարումն մեծ. որով և յաւարտ հասուցին զշինութիւն եկեղեցւոյն, և պատճառ եղին այլոց ևս քրիստոնէից ունել առանձին եկեղեցի ի Գահիրէ. ուր ոչ գոյր և ոչ մի բաց յեղելոցն յառաջին ժամանակաց որպէս ասացաք:

Քանզի յորժամ երկրորդ աղերս մատուցաւ յազգէ մերմէ, առ բղեշխն սակս արդիւյ Իւլիմանացն զշինութիւն եկեղեցւոյս մերոյ, հրովարտակ եհան նա ինքն բղեշխ ընդ ամենայն Ագիպոսս, զի ոչ միայն Հայք ազատ եղիցին կառուցանել զեկեղեցիս, այլ և ամենայն Քրիստոնեայք ուր ուրեք գտանիցին ի ներքոյ իշխանութեան իւրոյ:

Եւ ահա ըստ հրամանիս ըստ այսմիկ այժմեան Քրիստոնեայք ունին առ մեզ առանձին առանձին եկեղեցիս Հայք, Յոյք, Լատինք, Գաղղիացիք, Անգղիացիք, Վփաիք և հերձուածք սոցա առանձինն, մինչև ցտասն ազգ ազատութեան ընդարձակեալ զրազուկ Քրիստոնէութեան, ազատաբար ևս ունին զԱստուած պաշտութիւն ընդ ամենայն Ագիպոսս, և Քրիստոնեական կրօնիւք ծաղկին ի մէջ մահմէտական կրօնից:

Ազգ մեր աստ եկեալ են յամենայն կողմանց Ասիոյ, և բնակաւորեալ վաճառաշուքեամբ ի Գահիրէ և Մէզէք սանդրիս, ոչ սակաւք ի նոցանէ խառնակեալ ընդ Վփաեացն ազգ, փեսայանալով ընդ նոսա յազգութիւն. Բազումք ևս գնեալ նաժիշտ Ափրիկեցի, զորս վաճառեն սովորաբար, անպսակ զնոսա ունին ի կին, և թողուն ի նոցանէ ժառանգ, ոմանք ևս երկար պահելովն զնոսա և ի մանկութենէ, գնելով, մկրտեն զնոսա Քրիստոնեայս, և զճնեալս ի նոցանէ համարեն օրինաւոր ժառանգ կայից և գոյից իւրեանց: Այսպէս ազգ մեր ի մերում ժամանակի. այսպէս իմա և զմեւ քրիստոնէից:

Սակս այսորիկ և եկեղեցական իշխանութիւն մեր աստ անուամբ և եթ կայ, այլ արդեամբք զբեթէ անհետ եղեալ. ի սոցա ոմանք ոչ հաղորդին խորհրդոյ սրբոյ Պատարագին՝ սակս անդ մահմէտականացն Ափրիկեցոց խառն գոյոյ, և Ապիսկոպոսն ոչ կարէ իշխել նոցին: Սակաւք են որք ունին կին օրինաւոր ամուսնութեամբ, առ որս կատարի եկեղեցականն խորհուրդ Պատարագի, մկրտութեան

և այլն: Մերագինք աստանօր ամենեքին զրեթէ ի վարձու ունին տուն բնակութեան, յառաջաւորք ոմանք ի ժամանակիս շինեն սեպհական տունս և կալուածս:

Ի մերում ժամանակի յաճախեն յԱզիպտոս Ջմիւռնացի մերայինք, և ամենեքին զրեթէ մասնեն ի ծառայութիւն քաղաքական իշխանութեան, ոմանք ի զրազրութիւն դատաստանական տեղեաց յԱրաբացի բարբառ, այլք յայտպիսի պաշտօն վերաբերեալս բղիշխին և նորին քաղաքական կառավարութեանն: Սակաւք են յաջողակք ի վաճառականութեան, տաւել քան զայս չիք այլ գործք մերաղնէից, զի որք են մնացեալ մասն ժողովրդոց՝ են ոմանք որք առնեն լոմայսփութիւն, են՝ որք արծաթագործք են, այլք ի ծառայութիւնս յառաջաւորաց, սրճարանաց և պանդոկաց դտանին, և սորա են յաղքատացն կարգի զաւուրն հաղիւ հայթայթեալ պարեն:

Ջերկուս իշխանս ի ժամանակի ունիմք յիշել զՎեորդ Ռափայէկեան, Առտանդնուպօլսեցի և զԱրապեա Տէր Պալատեան Վանեցի, որոց, թող զայլ և այլ բարեպաշտական գործս Աստուածահաճոյս և օգտակարս ազգին, առաջինն շինեաց ի յիշատակ զայժմեան երկյարկեան Առաջնորդարանն, և երկրորդն մեծ ևս բարեպաշտութեամբ կառուցանէր ի մերում ժամանակի զպրոց հոյակապ վասն ազգիս մանկանց լուսաւորութեան:

(Ի յետագայ)

ԱՐԷԼ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՅՈՒՅԱԿ (*) ՁԵՌՆԱԴՐԵԼՈՅՆ
Ի ՍԻՄԵՅՈՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԷ:

Երգ զինի օծման իւրոյ Արքազան Վեհհրա մեր՝ զորս ձեռնադրեաց, թէ զԱզիպտոսս, թէ զՔահանայս և թէ զայլ Աստիճանաւորս, ահա ի ներքոյ ցուցա-

(*) Այս ցուցակը Հայրապետական Թղթոց մէջէն գտնելով՝ արժանք համարեցանք ի հրատարակութիւն:

Այս ցուցակի առաջին երեսում նկատեալ ոտանաւոր հատուածքն գրուած էին:

Դար է անիւն և Տէր:

« Զինե չարիք յաճախեցան, վերք իմ կրկին նորոգեցան, ո՛հ անցեալ անցքն ո՛չ բաւեցան, վերաց վերայ վերք կուտեցան. միթէ իմ կար վիմաց իցէ, զի թշնամին միշտ զիս խոցէ. զիս խոցէ:

Երկին երկնէր և հեծեծէր, վասն իմ խղճոյս ցաւ ծնանէր, ո՛հ, իսկ թշնամին ներանիւթէր, զի հնարիւքն գուն գործէր. միթէ իմ կար վիմ:

Շուրջ զինե լարեցոյց ծովակ առ ի յառնել յարայատակ. ո՛հ, տապալիլ զիս հողոյ քառակ իմ վերայ բանայ զորօակ. միթէ իմ կար:

Ազատեալ զիս ի թշնամոյս, ո՛վ ամենաիրկիւն Յիսուս, ո՛հ, արդ աչք գերոյս են՝ ի քեզ կոյս զի չարն ռխայ յոյժ հիքոյս յոյժ հիքոյս, միթէ իմ կար վիմաց:

Առաջին Դարդոյ է Դեղս էր:

Վարանեալ անձն իմ զեղերի. մնաց բանս միջին հզօրի. սիրով իմով եղէ գերի. աւաղ սէրն իմ. . .

Իսկ ցուցակին վերնագիրը ըստ այսմ էր:

Ի ՌՄԺԲ Լուսն և յԱպրիլէ ահայ Լուսն, է հինգերորդէ իւրաքանչիւն յինանցն, որ էր Դմէ Երեման ուրբայ Խաչին, Հոգեւոր Հայրն Տէր Սեփեմ Արքազանն օթաւ ընդհանաւ կաթողիկոս ամենայն Հայոց: